

סילבוס - תוכנית הוראה לקורס בשבילי האגדה – עיון במדרשי חז"ל

פרופ' ארנון עצמון | המחלקה לתלמוד

In the Path of the Aggadah - Analyses of the Midrashim of the Sages | 091863-01

סוג הקורס:	סמינריון
היקף נ"ז:	4
שנת לימודים:	תשפ"ו
סמסטר:	שנתי
יום ושעה:	ד 12:00-10:00
שעת קבלה:	ב 10:00-12:00
מייל מרצה:	Arnon.atzmon@biu.ac.il
קישור לאתר למדה:	https://lemida.biu.ac.il/course/view.php?id=81619

תיאור הקורס ומטרות למידה



תקציר הקורס

הקורס עוסק במדרשי האגדה של חז"ל ובאופן שהם מעצבים מחדש את הסיפור המקראי. במסגרת זו יילמדו טקסטים מספרות המדרש וינותחו באמצעות כלי המחקר המקובלים בתחום ובמכלול ההיבטים הרלוונטיים היינו ההיבט הפילולוגי, ההיסטורי, הרעיוני, הספרותי וכד'.

מטרות/תוצרי הלמידה

ידע

1. הסטודנטים ייפגשו באופן בלתי אמצעי עם מגוון טקסטים מספרות האגדה של חז"ל.
2. הסטודנטים ירכשו היכרות בסיסית עם החיבורים הרלוונטיים בספרות חז"ל.

3. הסטודנטים ייחשפו למגוון כלי מחקר עדכניים העוסקים בטקסטים אלה.

מיומנויות

1. הסטודנטים יתנסו בשימוש במגוון כלי מחקר עדכניים בתחום חקר אגדת חז"ל.
2. הסטודנטים ילמדו לנתח ולחקור באופן בסיסי טקסטים אגדיים בספרות חז"ל.



למידה פעילה - תכנון מהלך השיעורים:

מס' השיעור	נושא השיעור	למידה פעילה	קריאה/ צפיה נדרשת	הערכה תהליכית/מעצבת (להרחבה)
1.	הרצאה פרונטלית – מבוא מתודולוגי כללי: מה בין מקרא לחז"ל, מסגרת היסטורית, מושגים ספרותיים.		מאק, חננאל, מדרש האגדה, תל-אביב תשמ"ט, עמ' 9–18.	
2.	התנסות ראשונית של קריאת טקסט מקראי ופרשנות חז"ל עליו: מעשה קין והבל – בראשית ד ח (ויאמר קין אל הבל אחיו) + תרגום השבעים; ספר היובלים ד מהדורת כנה ורמן, עמ' 194; קדמוניות היהודים א שורה 52	לימוד בקבוצות	שנאן, אביגדור, עולמה של ספרות האגדה, תל-אביב תשמ"ז, עמ' 77–81.	מטלת ביניים - לימוד עצמי בלמדא
3.	יחידה דיגיטלית 1 – פרשת קין והבל במדרש בראשית רבה כב:ז-ח מהדורת תיאודור-אלבק, עמ' 213		פרנקל, יונה, "בין מדרש לפרשנות", בתוך: חכמת לב: עולמם של חז"ל, עורך: יוסף הקר, ירושלים, תשע"ז, עמ' 13–23.	
4.	הרצאה פרונטלית – פרשת קין והבל במדרש המאוחר - תרגום המיוחס ליונתן; מדרש בראשית רבה כב:ז-ח מהדורת תיאודור-אלבק, עמ' 213; מדרש תנחומא משפטים יג.	לימוד בקבוצות	אררט, ניסן, "סיפור קין והבל", בית מקרא 30 ב (תשמ"ה), עמ' 312-321.	
5.	הרצאה פרונטלית – פרשת קין והבל במדרש פרקי דר' אליעזר כא.		אזולוס, יעקב, "מה אמר קין להבל? עיון בפרשנות	

	המסורתית", בית מקרא, נט/א (תשע"ד), עמ' 5-18.			
6.	יחידה דיגיטלית 2 – הבחירה באברהם אבינו במקרא ובספרות הקדומה: קריאה בבראשית יב-א-ה; יהושע כד ב-ג; ספר היובלים; קדמוניות היהודים; פרשת בחירת אברהם במדרש בראשית רבה לח:א; בראשית רבה מב:ח; בראשית רבה סא:א; בראשית רבה צה:ב;	לימוד בקבוצות	אופנהיימר, בנימין, "קין והבל: גלגולו של המוטיב מן המזרח הקדמון, דרך המקרא ועד לספרות האגדה ולספרי אבות הכנסייה", ספר הזכרון לגדליהו אלון, ת"א, תש"ל, עמ' 27- 68.	
7.	הרצאה פרונטלית – בחירת אברהם בספרות התנחומא-ילמדנו – תנחומא בובר, תזריע ז ;		חמיאל, חיים, "לנושא הבחירה כאברהם", בית מקרא 39 (תשנ"ד), עמ' 140-133	מטלת ביניים
8.	הרצאה פרונטלית – בחירת אברהם במדרש המאוחר - תרגום המיוחס ליונתן; פרקי דרבי אליעזר כז.		פלג, יצחק, "אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים..." (בראשית טו 7) : מי הוציא את אברהם מאור כשדים - ה' או תרח?", מועד; שנתון למדעי היהדות יז (תשס"ז), עמ' 22-40	
9.	יחידה דיגיטלית 3 – יצחק הצבר הראשון במקרא, ובפרשנות הקדומה.	לימוד בקבוצות	טוהר, ורד, אברהם בכבשן האש: מרד בעולם פגאני, רמת-גן: אוניברסיטת בר- אילן, תש"ע.	

10.	מדרש בראשית רבה סב:ד, מהדורת תיאודור-אלבק עמ' 675; בראשית רבה נז:ד (עמ' 599)		פרקי דרבי אליעזר –	
11.	הרצאה פרונטלית - יצחק הצבר הראשון במדרש פסיקתא דרב כהנא כג:א ;		אלבויים, יעקב, "עוד על אגדות העקדה", מחקרי ירושלים בספרות עברית, ט (תשמ"ו), עמ' 341-356.	
12.	הרצאה פרונטלית - יצחק הצבר הראשון במדרש המאוחר - שמות רבה א; מדרש תנחומא (בובר) תולדות ו; תנחומא (בובר) וירא מב; מדרש תנחומא, וירא כב;	לימוד בקבוצות	Niehoff, Maren, "The return of myth in Genesis Rabbah on the Akeda," Journal of Jewish Studies 46 (1995) 69-87.	
13.	יחידה דיגיטלית 4 – יעקב הוא ישראל, במקרא ובפרשנות הקדומה.		ברגמן, מרק, "לראות עם החכמים: מדרש כהדמיה באגדות העקדה",	
14.	הרצאה פרונטלית – לידתו של עם ישראל במצרים – על פי מדרש פסיקתא דרב כהנא ה:ג;		וייזר, אשר, "משה בבית פרעה", מחניים, קטז (תשכ"ז), עמ' 148-155.	
15.	הרצאה פרונטלית – לידתו של עם ישראל במצרים – על פי המדרש המאוחר והתלמוד הבבלי, סוטה יב ע"א; שמות יב א-ב.	לימוד בקבוצות	שנאן, אביגדור, "לידתו של משה רבנו בראי ספרות חז"ל", רימונים 5 (תשנ"ז), עמ' 4-7.	
16.	יחידה דיגיטלית 6 – מעמד הר סיני במקרא ובפרשנות הקדומה. שמות יט א (ויהי בחדש השלישי); משנה תענית ד:ח (ביום חתונתו זו מתן תורה); מכילתא דר' ישמעאל, ויהי בשלח, א (דרך המדבר);		הירשמן, מנחם, תורה לכל באי העולם: זרם אוניברסלי בספרות התנאים ויחסו לחכמת	

	העמים, רעננה: הקיבוץ המאוחד, תשנ"ט, עמ' 38– 42.		מכילתא דר" ישמעאל, בחדש השלישי, א (מקום הפקר); ספרא אחרי מות ח'יג (גוי שלומד תורה ככ"ג); ספרי דברים שמג (ה' מסיני בא); תוספתא מגילה ג:ה, עמ' 354 (ויש אומרים בחדש השלישי).	
מטלת ביניים – לימוד עצמי בלמדא	כשר, רימון, "ריב ההרים במתן תורה - לגלגולן של מסורות אגדה על פי התרגומים הארמיים", סיני עט (תשל"ו), עמ' 14-25	לימוד בקבוצות	17. הרצאה פרונטלית – מעמד הר סיני במדרש פסיקתא דרב כהנא יב:יא (תהליך החיזור אחר העלמה); פסיקתא דרב כהנא יב:א, עמ' 202 (חג מתן תורה). במדרש המאוחר, מדרש תנחומא יתרו ט.	
	אופנהיימר, בנימין, "מעמד הר סיני, הנבואה ובחירת ישראל בפולמוס חז"ל", מולד ח (תש"ם), עמ' 91-110		18. יחידה דיגיטלית 7 – הכניסה לארץ כנען במקרא ובפרשנות הקדומה. בראשית רבא לט; ספרי דברים עקב לז; מדרש תהלים צ ה	
	Brooke, George J, "Moving mountains: from Sinai to Jerusalem," in: The Significance of Sinai, Eds. George J. Brooke, Hindy Najman and Loren T. Stuckenbruck, Leiden: Brill, 2008, pp. 73- 89	לימוד בקבוצות	19. הרצאה פרונטלית – הכניסה לארץ במדרש המאוחר. במדבר רבה שלח טז, יז:ג; תנחומא (בובר) קדושים י; דברים רבה פרשה ט סימן ט	
			20. יחידה דיגיטלית 8 – מעם לממלכה (מציון נברא העולם; מלכות דוד; בחירת ירושלים)	

21.	הרצאה פרונטלית – תלמוד בבלי, עבודה זרה כה ע"א; תלמוד בבלי יומא יב ע"א; שמות רבה בא טז:ד; בראשית רבה צז י; מדרש תהלים א:ב; מדרש תהלים כד:י; רות רבה ד:ג;		מרגליות משולם, "חטא משה ואהרן במי מריבה (במדבר כ', א—ג)", בית מקרא יט (תשל"ד), עמ' 374–400.
22.	יחידה דיגיטלית 9 - חורבן, גלות וגאולה	לימוד בקבוצות	רגב, איל, "זבחי צדק: הביקור במקדש והבאת קרבן כחוויה דתית במזמורי תהלים", תרביץ, עג, ג (תשס"ד), עמ' 386–365.
23.	הרצאה פרונטלית - ויקרא רבה י; פסיקתא רבתי פיסקה כו; תלמוד בבלי, ברכות נז ע"ב; פסיקתא דרב כהנא יד:ג; מדרש איכה רבה, פתיחתא כד; תלמוד בבלי ברכות ל ע"ב		בן אליהו, אייל, "מ'יהודה' ל'ישראל' - טריטוריה וזהות לאומית", ציון (תש"ע), עמ' 127-151.
24.	הרצאה פרונטלית – לידתו של עם ישראל במצרים – על פי מדרש פסיקתא דרב כהנא ה:יג;		אררט, ניסן, "עזרא ופועלו במקורות המקראיים והבתר-מקראיים", בית מקרא יז (תשל"ב), עמ' 492-451.
25.	הרצאה פרונטלית – לידתו של עם ישראל במצרים – על פי המדרש המאוחר והתלמוד הבבלי, סוטה יב ע"א; שמות יב א-ב.	לימוד בקבוצות	בן שחר, מאיר, "שיבת ציון בספרות חז"ל: בין ארץ ישראל לבבל ובין עבר להווה", ציון עט, א (תשע"ד), עמ' 19-51.

26.	יחידה דיגיטלית 6 – מעמד הר סיני במקרא ובפרשנות הקדומה. שמות יט א (ויהי בחדש השלישי); משנה תענית ד:ח (ביום חתונתו זו מתן תורה); מכילתא דר' ישמעאל, ויהי בשלח, א (דרך המדבר); מכילתא דר' ישמעאל, בחדש השלישי, א (מקום הפקר); ספרא אחרי מות ח:יג (גוי שלומד תורה ככ"ג); ספרי דברים שמג (ה' מסיני בא); תוספתא מגילה ג:ה, עמ' 354 (ויש אומרים בחדש השלישי).	אורבך, א"א, "כורש והכרזתו בעיני חז"ל", דברי הקונגרס העולמי למדעי היהדות, ג (תשכ"א), עמ' 36-38.
-----	---	---

*ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה



ציון סופי

תיאור התוצר	משקל בציון הסופי
מטלות ביניים	20% מהציון הסופי
עבודה סמינריונית	80% מהציון הסופי



דרישות הקורס

- בקורס זה יש חובת נוכחות בהרצאות הפרונטליות (בכיתה או בזום), שתיבדק מדי שיעור. תלמיד שייעדר מעל ארבע הרצאות במשך שני הסמסטרים ללא סיבה מוצדקת לא יורשה לגשת לבחינה המסכמת או להגיש עבודה, ולא יקבל ציון בקורס.
- למידה עצמאית (כולל מענה על מטלות החזרה) של היחידות הדיגיטליות.
- הגשת מטלות הרחבה.
- מבחן.



דרישות קדם

אין



ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה (רצוי עדכני)

תכני חובה מסומנים בכוכבית*
כללי

1. אורבך, א"א, חז"ל: פרקי אמונות ודעות, ירושלים: מאגנס, תשנ"ח, עמ' 281-283.
2. אלבוים, יעקב, "כמה ברכות מתפלל אדם בכל יום" (תנחומא בובר וירא א-ה): עיון בדרכי עיצובה של דרשה תנחומאית, כנסת עזרא: ספרות וחיים בבית הכנסת, אסופת מאמרים מוגשת לעזרא פליישר (בעריכת ש' אליצור ואחרים), ירושלים תשנ"ה, עמ' 149-167.
3. אלבק, חנוך, "ספר היובלות וההלכה", מדעי היהדות 45 [תשסח] 3-48.
4. אלבק, חנוך, מבוא לבראשית רבה, ירושלים תשכ"ה (מהדורה שנייה), ג, עמ' 11-19.
5. אמינוף, עירית, עשו אחי אבי אדם ורומי: עיון במקורות התלמוד והמדרש של ארץ ישראל בתקופת התנאים והאמוראים, ירושלים: ראובן מס, תשע"ה, עמ' 36-42.
6. אררט, ניסן, "סיפור קין והבל", בית מקרא 30 ב (תשמ"ה), עמ' 321-312.
7. אופנהיימר, בנימין, "קין והבל: גלגולו של המוטיב מן המזרח הקדמון, דרך המקרא ועד לספרות האגדה ולספרי אבות הכנסייה", ספר הזכרון לגדליהו אלון, ת"א, תש"ל, עמ' 68-27*.
8. בן אליהו, אייל, "מ"הודה ל"ישראל - טריטוריה וזהות לאומית", ציון (תש"ע), עמ' 151-127.
9. ברגמן, מרק, "לביקורת הנוסח של מדרשי תנחומא-ילמדנו", תרביץ, נד (תשמ"ה), עמ' 288-292.
10. ברגמן, מרק, "עדי נוסח של מדרשי תנחומא-ילמדנו", דברי הקונגרס העולמי התשיעי למדעי היהדות, ג, ירושלים תשמ"ו, עמ' 49-56.
11. ברגמן, מרק, "מסורות ומקורות קדומים במדרשי תנחומא-ילמדנו", תרביץ, ס (תשנ"א), עמ' 269-274.
12. ברגמן, מרק, "רבדי יצירה ועריכה במדרשי תנחומא-ילמדנו ע"פ ניתוח של פסיקה נבחרת", קעמ"י, יג, ירושלים תש"ן, עמ' 117-124.
13. גוטמן, י', הספרות היהודית-הלניסטית א תש"ז, עמ' 11 ואילך.
14. גולדברג, א', "סדר הפתיחות במדרשי תנחומא-ילמדנו", ספר הזכרון לרבי שאול ליברמן, ירושלים תש"ן, עמ' 1-20.
15. גלעד, ח', "סיפור קין והבל כפשוטו", בית מקרא 29 א (תשמ"ד), עמ' 28-14*.
16. דנאי, שפרה, האשה בספור המקראי ובאגדות חז"ל, בבראשית רבה ובתלמוד: כיצד נתן ללמוד על יחס חז"ל לאשה מתוך יחסים לדמיות המקראיות, חוה שרה ודבורה, דיסרטציה (מ.א.), אוניברסיטת תל-אביב, 1987.
17. היינימן, יוסף, אגדות ותולדותיהן, ירושלים תשל"ד, עמ' 49-55*.
18. היינימן, יוסף, "מסורות פרשניות קדומות באגדה ובתרגומים", תרביץ לה (תשכו) עמ' 84-94.
19. היינימן, יוסף, "מבנהו וחלוקתו של מדרש בראשית רבה", בר-אילן, ט (תשל"ב), עמ' 279-289.
20. הירשמן, מנחם, תורה לכל באי העולם: זרם אוניברסלי בספרות התנאים ויחסו לחכמת העמים, רעננה: הקיבוץ המאוחד, תשנ"ט, עמ' 38-42.
21. הלוי, א"א, שערי האגדה, ת"א תשמ"ב, עמ' 15-12.
22. זהר, נעם, "דמותו של אברהם וקולה של שרה במדרש בראשית רבה", אברהם אבי המאמינים (תשס"ב) 71-85.
23. חמיאל, חיים, "לנושא הבחירה כאברהם", בית מקרא 39 (תשנ"ד), עמ' 133-140.
24. טוהר, ורד, אברהם בכבשן האש: מרד בעולם פגאני, רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן, תש"ע.
25. יסיף, ע', סיפור העם העברי, ירושלים, תשנ"ד, עמ' 98-95.
26. כהן, גבריאל חיים, "רחל ולאה: האישה כרעיה והאישה כאם", על הפרק 16 (תשנ"ט) 58-66*.
27. ליבוביץ, נ', עיונים בספר בראשית, ירושלים, תשכ"ז, עמ' 29-28.

28. מאיר, עפרה, "הסיפור ה'דרשני', במדרש קדום ומאוחר", סיני, פו (תש"ס), עמ' רמו-רסו.
29. מאיר, עפרה, "נוסחאות פתיחה של הסיפור הדרשני בבראשית רבה", קעמי, ט/ג (ירושלים תשמ"ו), עמ' 42-37.
30. מאיר, ע', הסיפור הדרשני בבראשית רבה, הקיבוץ המאוחד 1987.
31. מאיר, עפרה, "גן בעדן – הערות לאופן העריכה של בראשית רבה", דפים למחקר בספרות, 5/6 (תשמ"ט), עמ' 330-309.
32. מאיר, עפרה, "עקרון החלוקה לפרשות בבראשית רבה", קעמ"י, י/ג, א, ירושלים תש"ן, עמ' 108-101.
33. מאיר, עפרה, "מעשה העריכה בבראשית רבה ובויקרא רבה", תעודה, יא (תשנ"ו), עמ' 90-61.
34. מיליקובסקי, חיים, "מדרש האגדה – מציאות או מטאפורה", מחניים 7 (תשנ"ד), עמ' 37-34.
35. מיליקובסקי, חיים, "עונשו של יעקב – עיון בדרכי עריכתו של מדרש תנחומא", בר-אילן, יח-יט (תשמ"א), עמ' 149-144.
36. פרנקל, יונה, "בין מדרש לפרשנות", בתוך: חכמת לב: עולמם של חז"ל, עורך: יוסף הקר, ירושלים, תשע"ז, עמ' 23-13.
37. קוסמן, אדמיאל, "האשה כ'צלע' של הגבר: על פרשנות המקרא והשלכותיה הרעיוניות והמעשיות על מעמד האשה באגדה ובהלכה", בתוך: החיים כמדרש (2004) 168-183.
38. קרא-איונוב קניאל, רות, "חוה, איילה ונחש - עלילות אחרית וראשית, מיתוס ומגדר", קבלה 21 (תשע) 255-309.
39. רגב, איל, "זבחי צדק: הביקור במקדש והבאת קרבן כחוויה דתית במזמורי תהלים", תרביץ עג, (תשס"ד), עמ' 386-365.
40. שמש, יעל, "דמותה של רחל: מרעיה אהובה לאם האומה", עיוני מקרא ופרשנות ט (תשס"ט) 110-81.
41. שנאן, אביגדור, "חוה וחויא: על האשה והנחש בפרדס האגדה", בתוך: מגוון דעות והשקפות בתרבות ישראל ח (תשנח) 49-65 *.
42. שנאן, אביגדור, "בין מדרש לתרגום: על תרגום התורה המיוחס ליונתן ומדרש פרקי דרבי אליעזר", תעודה, יא (תשנ"ו), עמ' 244-231.
43. תבורי, יוסף, מועדי ישראל בתקופת המשנה והתלמוד, ירושלים: מאגנס, תש"ס, עמ' 154-151.

44. Amaru, Betsy Halpern, "The portrait of Sarah in Jubilees," *Jewish Studies in a New Europe* (1998) 336-348
45. Bakhos, Carol, *The family of Abraham: Jewish, Christian, and Muslim interpretations*, Cambridge, Ma.: Harvard University Press, 2014, pp. 80-105
46. Boyarin, Daniel, "Different Eves: myths of female origins and the discourse of married sex," in: *Carnal Israel* (1993) 77-106
47. Barth, Louis, "Genesis 15 and the Problems of Abraham's Seventh Trial", *Let Your Colleagues Praise You: Studies in Memory of Stanley Gevirtz (=MAARAV, 7-8)*
48. Blidstein, Gerald J., *In the rabbis' garden: Adam and Eve in the midrash*, Northvale, N.J.: Aronson, 1997
49. Daube, David, *The New Testament and Rabbinic Judaism*, London: University of London, Athlone Press, 1956, pp. 326-327.

50. Dimant, Devorah Noah in early Jewish literature *Biblical Figures Outside the Bible* (1998) 123-150*
51. Elbaum, Yaakov, "From Sermon to Story: The Transformation of the Akedah." *Proof texts*, (1986), pp. 97-116.
52. Feldman, Louis H., "Abraham the Greek Philosopher in Josephus", *Trans. of American Philological Society*, 99 (1968), pp. 143-156.
53. Feldman, Louis H., *Abraham. Josephus's Interpretation of the Bible* (1998) 223-289
54. Henshke, David, "The Lord Brought Us Forth from Egypt: On the Absence of Moses in the Passover Haggadah", *AJS Review* 31.1 (2007), pp. 61-73
55. Koltun-Fromm, Naomi, "Aphrahat and rabbis on Noah's righteousness in light of the Jewish-Christian polemic," *The Book of Genesis in Jewish and Oriental Christian Interpretation* (1997) 57-71
56. Kugel, James L., *The Bible as it was*, Cambridge: Harvard University Press, 1997, pp. 143-144
57. Lachs, Samuel Tobias, "The Pandora-Eve motif in rabbinic literature," *Harvard Theological Review* 67,3 (1974) 341-345
58. Porton, Gary G., "How the rabbis imagined Sarah: a preliminary study of the feminine in Genesis Rabbah," *A Legacy of Learning* (2014) 192-209
59. Tohar, Vered, "Abraham and Sarah in Egypt (Genesis 12: 10-20): sexual transgressions as apologetic interpretations in post-biblical Jewish sources," *Women in Judaism* 10,1 (2013) 14 pp.

ספרי הלימוד (textbooks) וספרי עזר נוספים.

1. מאק, חננאל, *מדרש האגדה*, תל-אביב תשמ"ט, עמ' 9-18.
2. מאיר, עפרה, *הסיפור הדרשני בבראשית רבה*, תל-אביב, תשמ"ז, עמ' 11-42*.
3. שנאן, אביגדור, *עולמה של ספרות האגדה*, תל-אביב תשמ"ז, עמ' 77-81.

חומר מחייב למבחנים:

חומרי קריאה ממוקדים מתוך הרשימה הביבליוגרפית מובאים באתר המלווה את הקורס.